

FEHÉR-FEKETE MADARAK

APRÓ ISTVÁN

Fekszem a piszkos, kórházi ágyon, várom a reszkető kezű nővért, hogy hozzon már valami híg levest, mert vacsoraidő körül lehet már, hogy ha nem vacsora, hát reggeli vagy ebéd ideje, mert valaminek úgyis ideje kell, hogy legyen, túlságosan régóta várok már ahhoz, hogy továbbra se nyisson rám senki.

Vagy elaludtam?

Amióta itt vagyok (bizonytalan meghatározás, de jobb nem kínlózkodik: egy nap? két nap? egy hét?), még csak egyszer ettem, akkor is a nővér fogta a kanalat, ő meregette a csajkába és töl-tögette a számba az ételt; barna levesféle volt, azért gondolom, hogy azt kapnék most is, ha jönne már a reggeli-ebéd-vacsoraidő meg a nővér. Azon az egy eseten kívül, amikor megettetett, jött már többször is, de nem voltam éhes, meg felülni sem tudtam az ágyban, azt hiszem néhányszor aludtam is, amikor rám nyitott, s megint hiába hozta a csajkát meg a kanalat. Meglehet, várakozás közben ismét elaludtam, csak nem vettem észre, s ő itt volt, aztán elment, és most várhatom a következő nevezetes időpontot.

Vagy hozzám már nem is jönnek?

Ki tudja, mióta fekszem így, és lemondtak már rólam. Hiszen ŐK is lemondtak rólam, és nélkülem indultak el...

Pedig most biztosan érzem, hogy éhes vagyok, és egy olyan barna leves nagyon jólesne. Nem is kívánok mást, azt hiszem, semmit sem kívántam még ennyire, pedig az ízére sem emlékszem, csak a színére meg a vastagságára, vagy inkább vékonyságára, ahogyan engedte magába merülni a kanalat, és ahogyan valameny-nyi visszacsordult belőle a csajkába, meg ahogyan végigfolyt az államon, egészen a nyakamig — tovább nem, mert a nővér egy tar-ka ronggyal időnként letörölte —, azt hiszem, nagyon jó étel az

a leves, és most fel is tudnék ülni, sőt a kanalat is magam foghatnám.

— Majd még kérek hozzá egy darab kenyeret is.

Elviselhetetlen a hőség, vagyis hát éppen még elviselhető, hiszen itt vagyok, fekszem, és élek, csak éppen levegőhöz jutni nehéz, hiába lihegek, zihálok, csak nyirkos forróságot érzek az orromban, a tüdőmnek meg nem jut semmi. A lepedő alattam nedves és piszkos rongycsomóvá gyűrődött, a másik, amellyel takaróztam, nemkülönben, és alulról kicsit szúr a szalma, de ezt is csak most érzem, az éhséggel együtt jelentkezett a szúrás is, eddig nem vettem észre. Szerencsére a szalmának nincsenek kellemetlen lakói, se bolha, se tetű, se poloska nem kínoz, ami kész csoda egy ilyen barakkban, úgy látszik valami erős szerrel védekeznek ellenük.

ŐK meg már messze járnak . . .

Nem haragszom én rájuk, apám nem rossz ember. Mi mást tehetett volna?

Anyám nem is sírt. Eddig ez eszembe sem jutott, de hát mikor jutott volna? Apám, az igen. Nem láttam, mert előttem türtőztette magát, de tudom, hogy aztán odakinn sírt, és az öklével csapkodott a levegőbe, ahogyan már láttam egyszer. A könnyek énmiattam, a csapkodás a tehetetlenség miatt. Aztán fordítva. Sokáig tudja enni magát az én apám. Rágja belülről a gond, mint féreg a fát, és mire egyik féreg nagy nehezen kiveszik a lelkéből, máris új bújik belé.

Messze zöröghet már a szekerük. Azóta túljutottak már a kopár hegyeken, az út legnehezebb részén, és barátságosabb vidéken haladnak. A kopár hegyek aztán próbára tudják tenni az utast meg a lovakat! Ha máshol nem, ott legalább biztosan megéreztek a hiányomat, sóhajtván emlegettek, amikor a meredek úton megindult visszafelé a szekér, és neki kellett veselkedni a rakoncának, kínszenvesen kapaszkodni a küllőkbe, lassan előrekenyszeríteni az egyiket a másik után, és mindezt a kíméletlen, déli napsütésben, mert akármilyen korán indultak, a délidő még a hegyoldalban érte őket, messze lent csillogott már a tenger, de az éles kövekkel borított út egyre csak vette szeszélyes kanyarait, és nem lehetett tudni pontosan, az ég van-e messzebb vagy a hágó, amelyet el kellett érniük.

Mindezen túl vannak már, és hűvös erdőkön át poroszkálnak a lovak, néha jó vízű forrásokra bukkannak, ott megállnak, nagyot isznak, prüszkölnek, izzadt lábukat áztatják jólesően, a leg-

szebb fa árnyékában pakolják szét az elemózsiát, a legselymesebb fűre hevernek hátukat kicsit kiegyenesíteni, aztán lassan felcihelődnek, még egyszer jól teleisszák magukat a forrásból, friss vízzel töltik meg a korsókat, s bizakodó istenséggel indulnak tovább. Messze vannak még a hazai tájtól, idegenek, riasztóak még arra a falvak, nem is értik, miből él ott a nép, a hasznos növények közül szilvafát, ha látnak, az is más, mint otthon: bokros, cse-nevész, girbegurba. Tehén is van, de mind kicsi, pedig látszik rajta, hogy öreg, no meg kecske, itt-ott birka, és ezzel kész, napokig sem látnak egyebet. Odább lesz még, amikor az első kövér kukoricatáblának örülhetnek szívdobogva, mert az már a hazai táj üzenete, akkor is, ha még néhányszor árokiparton kell hálmiuk, mire a Dunához, és (én jó, édes istenem!) a Tiszához érnek. Odább lesz, de ők odaérnek . . .

Nem haragszom én rájuk, végeredményben igazuk volt, azt tették, amit tenniük kellett, és ha másként cselekednek, rajtam segíteni akkor sem tudnának, csak kínlódnánk mindannyian. Apám, szegény, habozott, várt egy napot, négyet, hetet, anyám előttem hallgatott, de tudtam, hogy menne már, két hónapja készül az indulásra, nem múlt el nap, hogy elő ne hozakodott volna az utazással vagy legalább valami hazai dologgal, mire „kíváncsi már, ugyan hogy áll” s mit kell majd azzal hamarosan csinálni, ha hazaérkezünk. Apám hajlott a szóra, neki is elege kezdett lenni a tengerből, a sópárló mocsaraiból, a szép, fehér, de idegen madarak rikoltozásából.

Mentünk volna már mindannyian.

Aztán anyám előttem elhallgatott, nem beszélt többet a biztosan gazos otthoni udvarról, gondolom, egy darabig apámnak sem, de pár nap múlva láttam a szemén, amikor az ágyamhoz jött, hogy az otthoni fények égnek benne újra, s tőlem már el is búcsúzott. Apám nem mert szólani, másnak meg nem engedte, hát csak ült hosszan az ágyam szélén, és mindenféléről beszélt, zavartan krárogott, nézte az asztalt, a padlót, az ablakot. Láttam, hogy kínlódik, de nem jött szó a nyelvemre, összeszorult a torokom, és hagytam elmúlni a hosszú perceket, hagytam, hogy elviselhetetlenné sűrűsödjön körülöttünk a csend, és apám összetörve kimenjen. Ilyenkor még sokáig hallottam odakint a visszafojtott veszekedést.

Egyszer aztán apám benyitott, s már ahogyan az ajtót csukta, látszott az arcán a magára erőltetett eltökéltség. Nem nézett rám,

nem kérdezett semmit, nem várta meg, amíg szólok, semmit nem akart észrevenni nehogy idő előtt megroppanjon a nehezen összetákoltsz szántság. Megijedtem, de nem attól, amit mondani akart, nem is a szavak következményeitől — tisztában voltam én mindennel már régen —, hanem attól, hogy mégis kimondja, hogy mégis ő mondja ki.

— Édes fiam . . .

A hangja idegen volt, mintha szerepet olvasott volna, s hogy megakadt, rögtön közbevágtam, mintha nem vettem volna észre a szándékát, mintha egészen magamtól mondanám, arra biztattam, hogy csak induljanak, térjenek haza nélkül, így is túl hosszú már a késelem, rajtam meg úgysem segíthetnek. Apám a szegénytől és fájdalomtól megsemmisülten kitámolygott a szobából.

— Ugyan, fiam, hogy gondolod . . . — hebegte félhangosan, mikor becsukta kívülről az ajtót.

Ezúttal nem hallottam civakodást.

Olyan csend volt a házban, hogy egy nagy, fehér madár oda-telepedett az ablakpárkányra. Azelőtt sohasem voltak ilyen me-
részek, odajöttek az ablak alá, mert etettem őket, de a párkányra nem szálltak sosem. Ez most ott állt, bólogatott, forgatta a fejét, és nézett be a homályos szobába, mintha engem keresne, talán meg akarta kérdezni, hogy miért szünetel az ingyenkonyha, hol az a sok jó falat, a mindenféle hulladék, amit azelőtt kidobáltam nekik. Csodálatos fehér tolla sziporkázott a fényben, bohókásan hosszú lábával topogott a deszkán, láthatóan tétovázott. Közvetlenül az ablak mellett asztal állt, rajta tányér, a tányéron egy darab kenyér — az ebédem maradéka —, arra pislogott, meg rám, hogy ugyan mit szólnék, ha ő azt a kenyeret elcsenné . . . Mozdulatlanul feküdtem, biztattam volna, ha tudom, hogyan. Még egyet sem láttam ilyen közlőrl, pedig eleget lestem őket, nem győztem betelni a habfehér tisztaságukkal, mindenkori makulátlanágukkal.

Úgy döntött, hogy nem vagyok veszélyes, és mókás rugaszko-
dás után átlibbent az asztalra. A következő pillanatban már meg-
ragadta a kenyeret, de éppen ekkor felpattant az ajtó, és Kati
húgom lépett be egy tál fűgével. A nagy madár ijedt rebbenéssel
menekült, de szárnyával nekicsapódott a nyitott ablakszárnynak,
a kenyér a padlóra hullott, a húgom pedig eszelősen felsikoltott.

— A halál madara!

Kezét gyorsan a szája elé kapta, de már nem tudta visszaszívni az

önkéntelenül felszakadt szavakat, és most kétszeresen megijedve nézett rám.

— Ugyan, hisz az fekete! — mondtam mosolyogva, hogy megnyugtassam. — Ez a szép, fehér csak a kenyérért jött, s te most elrontottad a vacsoráját.

Nem szólt, csak reszkető kézzel letette a tálat, és kisietett.

Sajnáltam nagyon az én szép madaram kenyerét.

Hideg van.

Az a nővér pedig még mindig nem jön azzal a levessel. Már ő is magamra hagyott? Hát így kell elpusztulnom, egészen egyedül, nem elég, hogy ŐK elmentek, hogy elzavarták a madaraimat, hogy vacog a fogam, hogy meg kell döglennem, ez nem elég, még az az átkozott vénasszony sem jön, nem hoz egy kis lötytyöt, hogy legalább még egyszer zabálhassak, mielőtt a szemétre dobnak, pedig megfizették, láttam, amikor apám a markába nyomta a pénzt, azt a pénzt, amiért elhozott bennünket ide az ördög a Tisza mellől, amiért én is toltam, húztam, vontam a talicskát a büzlő, sós mocsarakban, azt a pénzt, amiért most kóbor kutya módjára elpusztulok!

Nem, én nem hibáztatom őket. Igaza volt anyámnak is, amikor addig járt gyözködve, duruzsolva, kotkodálva apám után, míg az visszavette a kiskabátom zsebébe dugott pénzt, s csak néhány dinárt hagyott ott, azt is titokban. Pedig nem volt az kevés pénz, apám ott akarta hagyni az egész keresetemet, az egész rám eső részt, hogy hátha mégis fölépülök, hát legyen miből hazatérnem. Anyám hosszan magyarázta, hogy nekem már nincs remény, az én dolgom istennél elvégeztetett, és latrok kezére jut a nehezen megkeresett pénz, bezsebeli a vénasszony, és akkor hiábavalóvá válik egész utunk, minden munkánk, minden szenvedésünk, de még a legnagyobb áldozat, az én halálom is. Haza kell vinniük azt a keveset, amit vihetnek, ezt parancsolja a józan ész, a sanyarú világ.

Előre tudom, most megint jön a vacogás, először csak a hideg, aztán a vacogás — mindig így kezdődik. Ha most néz be a nővér, szólni sem tudok majd hozzá, pedig néhány óra múlva jól leszek már megint, és akkor megetethetne.

Különben meg mindegy. Legfeljebb éhesen fogok megüdvözülni, s odafönn mindjárt enni kérek. Remélem, legalább annyi szerencsém lesz, hogy vacsoraidőben érkezem . . .

Ezt a rohamot talán még kibírom. Mintha nem lenne olyan erős

ez a hidegrázás, mint az előző. Igaz, mondták, hogy az átmeneti jobbulás már a halál közeledtét jelenti... Akkor meg nincs okom tovább az alakoskodásra, levethetem az önmagam előtt is makacsul viselt pózt: igenis fáj, a pusztulásnál is jobban fáj, hogy nyomorultul magamra hagytak!

Kár, hogy valami rácsféle van a barakk ablakán, lehet, hogy ide is eljönnének hozzám a madaraim. Belibbennének öten-hatan, verdesnének felettem, és telihordanák az ágyam kifordult szemű, fényes, döglött halakkal. Búzlene a szoba, és ellepnének a legyek, de én csak mosolyognék, és kezemet tartanám az egyre hulló halacszkák alá, pergetném őket a tenyeremből, mint az ezüstpénzt, szétmaszatolnám hasamon a nyálkát, lábfejem csillogna a rátapadt, apró pikkelyektől, és előre nevetnék a vénasszony rémületén, magyaráznám neki, hogy nem kell takarítani, mit se számít az orrfacsaró bűz, nem számítanak a legyek, mert a szándék tiszta: kenyérhéjért, lerágott csontokért a legjobbat hozták el nekem, küszködésük legdrágább gyümölcsét öklendezték fel begyükből, s otthon tovább sipítanak a csupa száj fiókkák, makulátlan tolluk alatt egyre véznább az inas, fekete hús, ha megkopasztanánk őket, alig maradna kezünkben valami, csak szánalmas, visszataszító, idétlenül verdeső, kis szörnyeteg, és mégis hordanák nekem, hoznák mind a tengerből kilopkodott szardellákat.

Ajtócsukódást hallottam. A folyosón távolodó léptek zaja: a nővér itt volt, s csak arra ébredtem fel, amikor kiment. Próbálom felidézni magamban előbbi éhségem emlékét, de semmit sem érzek. Nem baj, így is jó.

Most nyitott szemmel fogok feküdni, elenyésző különbség előző állapotomhoz képest, még álmom is folytatódik: egyre a hazai táj lebeg előttem, tisztosfüvel benőtt tarlók, poros dűlőutak, megszűnik a medrébe visszahúzódott folyó, a ház, az udvaron Kati húgom a csirkéknek magot szór. Ha akarnék, se tudnék másra gondolni.

Megszököm. Megszököm, és elindulok haza. Nem baj, ha útközben elpusztulok, tenni kell valamit, egy utolsó, legényes mozdulatot, olyant, amilyent a vándorkomédiások alakoskodásában csinált két éve az a gróf, mielőtt levágták a fejét, és az asszony-nép mind sírt ott, a düledező iskola füves udvarában, a férfiak meg hümmögtek, a fejüket csóválták, s még a kocsmában is hosz-

szan elhíttelenkedtek a látottakon. Én is inkább szenvedek, és felfordulok az árokparton, mint hogy így, tehetetlenül, magányosan várjam a halált.

Senki sem állta utamat, amikor kiosontam a barakkból. Lehet, hogy inkább vánszorgásnak kellene mondani, én osonni akartam. Találomra nekivágtam a késő délutánnak, egy ideig a tenger mellett haladtam, majd az első úton, amely a hegy felé látszott kanyarodni, elindultam felfelé.

Most itt ülök a vonatban, és nemsokára le kell szállni. Az előbb szólt a kalauz, hogy a jegyem már csak a következő állomásig érvényes, pedig reméltem, hogy megfeledekzik majd rólam, s alvást színélve valameddig még meghúzódhatok a sarokban. Olyan jó nézni, ahogyan elsuhanak a fák, lemaradnak a hegyek, én meg csak ülök a kormos ablak mögött, nézem a hol távolabb, hol közelebb kanyargó országutat, és ujjongva számolom a megtakarított órákat, a kaptatókat, amelyeket nem kellett lihegve megmászni, a köves, lábrontó völgyeket, amelyekben nem kellett nap-hosszat sántikálni.

Több mint egy hete úton vagyok, s még mindig élek, eddig még minden alkalommal kimásztam az árokból, pedig sokszor azt hittem, utolsó hálólhelyemre dőlök, amikor este leroskadtam. Az első napok elmosódnak: ha gyötört a láz, meghúztam magam egy bokor tövében, amikor tudtam, továbbmentem, valahogy túljutottam a kopár hegyeken, valahol pásztorok találtak rám, sajttal, tejjel megetettek, ettől erőre kaptam, útravalót is adtak, és innen már jól emlékszem mindenre. A láz egyre ritkábban jelentkezett, s nem is volt olyan erős, egyre nőtt bennem a dac és a makacosság, azért is hazamegyek, megmutatom ennek a pipogya világnak, hogy nem lehet engem csak úgy otthagyni idegen madarak, idegen emberek között, ahol még föld sincsen, amibe eltemessenek, csak köveket görgetnek rám, azzal töltenék teli a síromat!

Megszámoltam a pénzt, ami a kabátomban maradt, kevés volt, de azért vehettem néha sajtot meg kenyeret, s csak mentem, mentem, amíg erőmből futotta, utóbb már éjjel is, összeroskadásig.

Nemcsak a cipőm, lábam is elrongyolódott már, amikor vasútra bukkantam. Megpróbáltam a talpfákon haladni, aztán a sínek melletti, keskeny ösvényen, de egyikben sem volt köszönet. Aztán mégis beértem egy állomásra, s leroskadtam az első padra. Néz-

tem a nagy batyukkal jövő-menő utasokat, végsőkéig kimerültnék éreztem magam. Nagy bajuszú vasutas rázott fel, hogy itt nem lehet aludni, ha nem utazom, kotródjak onnan. Azt hebegtem, hogy én igenis utazni akarok, csak egy kicsit elnyomott az álom, s amikor hitetlenkedve csóválta a fejét és továbbra is a kijárat felé integetett, elővettem maradék pénzem, mutattam, hogy abból fogok jegyet venni. Megkérdezte, hová mennék, mondtam, hogy Bácska felé, mire a pénztárhoz irányított, mert fél óra múlva indult egy vonat. Bizonytalan léptekkel elindultam, jobbra-balra tekingettem, hogyan lehetne szorongatott helyzetemből kiutat találni, de a vasutas szigorú szeme rajtam volt, jött is lassan utánam. Sebes lábammal elfutni nem tudtam volna, s ha megteszem, biztosan rendőrért kiáltanak és még rám fognak valamit.

Nem mintha annyira ellene lettem volna a vonatozásnak, arról álmodoztam és töprengtem, amióta a síneket megláttam, de sejtelmem sem volt, mennyibe kerülhet a jegy, azt viszont nagyon jól tudtam, hogy a pénzem igencsak kevés. Attól is félttem, hogy a nyomorúságos vándorlás alatt toprongyossá feslett, bűdös ruhám, borostás, betegségtől és kimerültségtől nyúzott képem miatt még meggyűlik a bajom, ha emberek közé kerülök. A padon éppen azt latolgattam, hogy nyilván jobb lesz, ha gyalog sántikálok tovább, mert úgysem lesz elég a pénzem, hogy hazáig váltsak vonatjegyet, s ha valameddig el is visz a gőzös, azután ott fogok állni egy garas nélkül, éhesen, toprongyosan egy ilyen állomáson, ahonnan még ki tudja hány napig kellene bandukolnom hazáig. Ezzel aludtam el, de álmomban vonaton utaztam, még a zakatolását is hallottam, ringatását is éreztem, nem csoda hát, ha egyből kivágtam a vasutasnak, hogy én bizony utazni fogok.

Megálltam a pénztárnál, és gondterhelten tanulmányozni kezdtem a menetrendet, de közben egyre a nagy bajuszát figyeltem, aki most az ajtóban állt, és esze ágában sem volt tágítani. Közben már a kisasszony is felcsapta a kis ablakot, és kérdezte, hogy hová kérem a jegyet. Hátamban a vasutas szigorú tekintetével kényszeredetten előhúztam a pénzem, és kicsit sáros tenyeremben odanyújtottam elé.

— Hová?

Megmondtam neki. Bosszúsan rázta a fejét.

— Ennyiért nem lehet.

Gondoltam én azt, nem is erőltettem tovább, de fél szemmel

láttam, hogy a vasutas már belépett a várószobába, és onnan figyel.

— Akkor adjon addig, ameddig elég.

A kisasszony sóhajtott, megszámolta a pénzt, mondott egy nevet, kiadta a bilétát, és már pattant is fel kezét mosni. A vasutas is elment a dolgára, kitámolyogtam a peronra, izzadt tenyeremben piszkosszürkére ázott a kis, sárga kartondarab.

Most utazom, de már fékez a vonat, alighanem vége a csodának. Az ablakon át láttam, hogy indulás előtt az a bajuszos vasutas magyarul valamit a kalauznak, s mutogatott a kocsni felé, ahová felszálltam, nyilván figyelmeztette, hogy tartsa nyitva a szemet, mert messzire utaznék, de nincs hozzá jegyem.

Mennyire lehetek hazulról? Három-, négy-, ötnapi járásra? Errefelé már lankásabb a táj, több a megművelt földterület, majd csak találok valami ennivalót is.

Megérkezem. Mind nagyon meglepődnek, és örülnek, átölelnek, tapogatnak, vizet melegítenek, csirkék nyakát nyiszálják, krumpolit pucolnak, borért szalajtanak, de lassanként elcsendesednek, és elfordulnak. Kicsit kényelmetlen ez az öröm, meséljek, mondják, de minden szó pokoljárásomról égető szégyenként pereg vissza rájuk, lelkiismeretük görcsös gúzsba gabalyodik bennük, amiért elhagytak (meghalni hagytak ott), kiraboltak, és ha soknak találtak számomra a zötyögő szekér okozta fáradalmakat, én nem találtam soknak a kéthetes vánszorgást a tengertől hazáig. Szótlanul, csüggedten ültek ott, és azt hiszem gyűlölték az életet.

Mindegy, hát csak nézzünk körül ebben az itthoni világban!

Majdnem két teljes napig aludtam, utána megszalonnáztam, elővettem a legjobb ruhámat, s indultam be, a faluba. Nyoma sem volt már rajtam a betegségnek, a pihenés és a kiadós ételek megtették a magukét, éppen csak még feltűnő soványságom emlékeztetett a sanyarú napokra. Apám megállított a kiskapuban, csukott marékkaal pénzt nyomott a kezembe. Nem néztem akkor, mennyi, de éreztem, hogy sokkal kevesebb, mint amennyit annak idején a kabátom zsebéből kivett.

Mentein egyenesen a kocsmába.

Három nap alatt elfogyott a pénz, de nem mentem haza. Ittam tovább hitelre, cimbora mindíg akadt, s ha a kocsmáros kitétte

a szűrünket, elalhattam valamelyiknél a fészemben vagy az istállóban.

Negyedik nap beállított apám. Leült az asztalhoz, és csak maga elé meredve hallgatott. A cimborák elsomfordáltak, magunk maradtunk egy üveg borral meg a sok pohárral. Teletöltöttem neki egyet, egyre pislogott felé, de nem ivott belőle.

— Aztán mire vitték azzal a sok pénzzel?

A hangom akaratlanul kicsit gúnyosan csengett, pedig úgy akartam kérdezni, hogy ne érezzen benne vádat, vagy neheztelést, inkább biztatásnak szántam, hogy megeredjen a nyelve, s megmondja, tényleg, mi lett a mocsarakban összekubikolt vagyonkával. Földet vett rajta? Szőlőt, telket? Lovat, borjakat? Ha azért jött, hogy hazahívjon, elég volt a züllésből, menni kéne az új földre szántani, hát üsse kő, fizesse ki ezt a kis adósságot a kocsmárosnak, aztán mehetünk, kimulattam, kibúsultam magam, sok is volt már a jóból!

De apám csak hallgatott, egyszerre csak odanyúlt a pohárért, s egy hajtásra kiitta.

— Semmire se vittük!

— Talán otthon dugdossák egyik szalmazsákából a másikba?

— Nincs pénz — vágta ki apám szinte büszkén, s újra töltött magának. — Az maradt belőle, amit neked adtam.

Elképedve hümmögtem.

— Hát a többi hova lett?

Apám nagyon megfontolt képet vágott, és felemelte a kezét, mint aki mindjárt sorolja.

— Anyád vett két lábast... Fedő nélkül — tette hozzá.

Vártam a folytatást.

— Mi lett a maradékkal?

— Mi lett azzal, amit neked adtam a kapuban?

— Elittam — mondtam vállat vonva. — Elittam, elmulattam.

— Nahát — mondta apám, s széttárta a karját. — Nahát! — mondta még egyszer, és még szélesebbre tárta a karját, s körülmutatott a kocsmában. — Akkor tudod.

Nevethetnékem támadt. Úgy hahotáztam, ahogyan csak kínjában tud nevetni az ember.

Ezerkilencszázharminchármat írtunk akkor. A magunkfélék bére idehaza Bácskában hét-nyolc, ritkán tíz dinár volt napjára. Odalent a sóbányában megkerestük a száz dinárt is egy nap, s akármilyen kutya volt a munka, mégiscsak nagy pénz az... Már ak-

kor mifelénk háromszáz dinárért százkilós disznót lehetett venni, kilencven volt a búzának mázsája, és négyezerért takaros házhoz juthatott az ember — ha nem is a főtéren, hát a Gunarasban. Apám négy évet húzott le az ulcinji sópárlóban, a bátyám meg a sógor hármát, én egyet. Minek tovább számolni? A két fedő nélküli lábasra valót azért kiadta . . .

Azután múltak az évek, ahogyan az már lenni szokott. Ha muszáj volt, megfogtam a munka végét, és dolgoztam éjjel-nappal, ahogy senki, de ha összejött egy kis pénz, és az adósságaimat is lerendeztem, akkor beültem a kocsmába, s jöhetett utánam a bandagazda, hogy ilyen jó meg olyan jó munka van kilátásban, engem ugyan nem láttak, amíg borra futotta.

Mámoros éjszakákon, amikor szétszéledtek a cimborák, és egyedül maradtam a huszonötös égő alatt, addig bámultam a maszatos pohárba, amíg meg nem jelentek a fehér madarak, és néztem, csodáltam őket hajnalig, ha a kocsmáros ki nem zargatott, mert a sáros éjszakába sohasem jöttek utánam, csak az itteniek vártak rám, a szürkék és a feketék.

A kocsmát csak egy-két évre hagytam el, amikor megnősültem, és nagy lendülettel nekiláttam rendbe tenni a házunk táját. Szerencsére volt mit, mert az asszonnyal ház meg egy kis föld is járt, de aztán, ha mégis felhajtottam néhány pohárkával, olyan patáliát csapott, és annyiszor fejemhez vágta a hozományt, hogy szépen visszaköltöztem a kocsmába, és ment minden a régi-ben. Eleinte be-bejött még utánam, csalogatott, fenyegetett, később a gyereket küldte értem, de felőlem mesterkedhetett, nem sokra ment vele.

Most meg itt van ez a háború. Mindenki be van tojva, de én azt mondom, nem is baj. Ha elvisznek, hát elvisznek, úgyszinc mit vesztenem. Az asszonynak még jobb is lesz, ha hősi halott lesz az ura, nem pedig semmirevaló kocsmatöltelék.